ПОЛИТОЛОГИ XXV
Эрдэм шинжилгээний бичиг №25: 120-128 дахь тал

ХАРИУЦЛАГЫН УХАМСРЫН ТУХАЙ ЭРГЭЦҮҮЛЭХ НЬ

Г.Цэнд-Аюуш
МУИС, УТСОУХНУС,
Улс төр судлалын тэнхмийн цагийн багш, доктор

Д.Түмэнжаргал
МУИС, УТСОУХНУС,
Улс төр судлалын тэнхмийн дэд профессор

Хураангуй:

Энэхүү өгүүлэлэлд ардчиллын үнэт зүйл болох шударга ёсны зарчмуудыг нийгэмд хэвшүүлэхэд хариуцлага, хариуцлагын ухамсар,соёл нь төрийн бүх шатны байгууллага, тэдгээрийн гол субьект болсон төрийн түшээдэд төдийгүй иргэдийн нийгмийн оролцоонд чухал ач холбогдолтой болох талаар өгүүлсэн болно.

Түлхүүр үгс: хариуцлага, хариуцлагын ухамсар, соёл, ёс суртахууны төрөл, улс төрийн үүрэг ба нийгмийн хариуцлагын харилцан холбогдол

Үндсэн хэсэг: Хариуцлага" хэмээх нэр томъёо ямарваа үйлдэл, үйл ажиллагааг хариуцах чадвар гэсэн утга санааг агуулж байдаг байна. Я. Цэвэлийн Монгол хэлний тайлбар толь бичигт хариуцлагыг "харилцах үйлийн нэр, хариуцсан үүрэг, хариуцаж биедээ хүлээсэн"

[1] гэсэн утгаар тайлбарлажээ.

Хариуцлагатай байхад Бурхан хүргэдэг тул хүн сайн үйл хийдэг... иймд хүний сайн чанар түүний хариуцлагад оршино. II Ватиканы сүмд "хариуцлагын" ойлголтыг хамгийн өргөн хэрэглэж байсан агаад "хүний хүч чадал өсөхийн зэрэгцээ хувь хүн, хүмүүн төрөлхтний хариуцлагыг хүчтэй болгох үе ирлээ... Түүх болон төрөл нэгтнийхээ өмнө хүлээх хариуцлагаараа хүн тодорхойлогдох болсон шинэ хүмүүнлэг ёс буйн гэрч нь бид бүхэн боллоо" [2] хэмээн тунхагласан байдаг. Иргэдийн хууль эрхийн тухай тогтоомж нь нийгмийн хувьд ухаалаг бус үйлдлийнхээ төлөө хохирогчдод

[1] Я. Цэвэл. Монгол хэлний тайлбар толь.УБ., 1976.
[2] К.Митчем. Техникийн философи.УБ., 2007. 89-р тал.

учруулсан хохирлыг хохироогч нөхөх хариуцлагыг оноодог болсон байна. Ийнхүү хариуцлагын асуудал эрт үеэс эдүгээ хүртэл хүн төрөлхтний хөгжил, дэвшилтэй уялдан гарч болох хор уршиг, хохирлоос сэрэмжлэх, нийгмийн хариуцлагын маш олон дүрсүүдийг бий болгожээ. Хариуцлагын олон дүрсийг нийгэм хүлээн авахад бэлэн байхын тулд эрдэмтэд гол найдлагаа өндөр боловсрол, соёлтой ардчилсан олон түмэнд хандуулж ирсэн байна. Ийм ч учраас АНУ-д 1950- иад онд боловсролтой олон түмнийг төлөвшүүлэх зорилгоор шинжлэх ухааны түүхийг зааж, 70-аад онд "шинжлэх ухаан-технологи-нийгэм" гэсэн боловсролын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлжээ[3]. Шинжлэх ухааныг цэрэг, улс төрийн зорилгоос ангижруулах, олон түмний ардчилсан хяналтыг хүчтэй болгох замаар хүрээлэн буй орчны тулгамдаж буй асуудлыг шийдвэрлэж болохыг ухамсарласны үр дүнд энэ бүхэн нь үүссэн байна. Шинжлэх ухаан нь зөвхөн мэдлэгийг эрж хайдаг, мэдлэг нь үргэлж сайн сайхан үйлийн төлөө байдаг гэсэн үзэл санаа хүчтэй давамгайлж ирснийх ажгуу.

Дорно дахины философид ч хүн, ёс суртахуун, улс төрийн асуудлууд нь хоорондоо нягт холбоотой байдаг. Төр, нийгэм тогтвортой байх нэг чухал хүчин зүйл нь ёс горим, зан заншлыг бүх нийтээр чандлан сахих тухай олон сануштай зүйлийг тэмдэглэсэн байдаг. Тухайлбал, ёс журмыг үл дагах нь муу хаан, муу түшмэл, муу иргэний шинж ажээ. Иймд хаан бол тэнгэрийн элч, тэнгэрийн хүү, хааны зарлиг бол тэнгэрийн зарлиг хэмээн төрийг дээдлэх, төрийн ёс журмыг сахих явдлыг Күнзийн сургаалд үндэс болгосон ба "хүмүүс уг чанарааараа адил боловч мэдлэг, ёс суртахууны байдлаар нэлээд ялгаатай"[4] гээд хүмүүсийг мэдлэг боловсрол, ёс суртахууны хүчин зүйлээр гурван төрөлд ангилж авч үзсэн байх юм. Нэгд, "эрхэм хүн", хоёрт, "дундаж хүн", гуравт, "өчүүхэн хүн"-эдгээр болно. Эрхэм хүний эрхэмлэж явах гол зарчим гэвэл: хурц харах (аливаа юмыг зөвөөр тусган авах), тод сонсох (хүний хэлснийг зөв ухаарах), элдэг эвсэг байх, бусдад ямагт хүндэтгэлтэй байх, чин сэтгэлээсээ ярьдаг байх, уур хилэнгийн үр дагаварыг байнга санах, шударга байх, ажилсаг хөдөлмөрч, мэдлэгтэй байх г.м. Күнзийн үзлээр эдгээр зарчмуудыг эзэмшснээр сайн үйлийг бүтээгч, жинхэнэ хүн болох ажээ. Өчүүхэн хүн өөрийгөө аминч үзэлтэй, зөвхөн ашиг олохыг хичээсэн, материаллаг хангамжаа нэмэгдүүлэхийг л эрмэлздэг, мэдлэг нимгэн, ёс суртахууны хувьд тун тааруухан хүн байдаг. "Дундаж хүн" бол нийгмийн олонхи бөгөөд сайн, муу талуудын аль алиныг агуулсан

[3] Мөн тэнд. 81-р тал.

[4] Дам ишлэв, Р.Дарьхүү. Хятадын сонгодог философи дахь улс төрийн асуудал ба хүн, ёс суртахууны асуудлын харилцаа холбоо. Эрх чөлөө ба философи.УБ.,2000. 61-64-р тал.

хүмүүс энэ ангилалд багтана. Энэхүү Күнзийн ангилал орчин цагийн нийгмийг дээд, дунд, доод хэмээх гурван давхраанд хуваан үздэг давхраажлын онолтой дүйж байгаа бөгөөд тэдгээр нь (дээрх бүлэг, давхраа-Г.Ц) нийгмийн өмнө хүлээсэн үүрэг, хариуцлагаа дор бүрнээ ухамсарлахад хариуцлагын ёс зүй чухал байх талаар тэрбээр өгүүлэхдээ: "Хаан нь хаан шиг, түшмэл нь түшмэл шиг, эцэг нь эцэг шиг, хүү нь хүү шиг байх ёстой" хэмээжээ. Энэ үндэслэл эрх баригчдын төдийгүй олон түмний зарим хэсгийн дунд улс төрийн ухамсар, хариуцлагын ёс зүйг "умартсан" өнөө үед гүнзгий утга учиртай болж байна.

Хариуцлагын ухамсрын нэг гол шаардлага бол хүн ертөнцөд үйлдлээрээ нөлөөлөх чадвар, хоёрт, үйлдлээ хянах чадвар өөрөөр хэлбэл "анхааралтай байх", "ухаалаг байх", гуравт, үр дүнг нь урьдчилан харах чадвар юм[5]. Улс төрийн амьдралд "хариуцлага" хэмээх ойлголт орж ирснийг судлаачид нийгэмд зэрэг зиндаа, эрх үүргийн зарчимд үндэслэсэн хуучин дэглэмийн сүйрэл, хувь хүн өөрийнхөө төдийгүй бусдын эрх ашгийг анхаарах нь чухал хэмээх харилцааны шинэ үзэл бүрэлдэж ирсэнтэй холбож тайлбарлах нь их байдаг. Нийгмийн зэрэг зиндаа задарч, хувийн ашиг завшааны төлөө хийх сөргөлдөөн нь эмх замбраагүй байдал газар авахад хүргэдэг бөгөөд нийтийн сайн сайхны төлөөх чин эрмэлзлийг хэвшүүлэх, бусад хүний ашиг сонирхлыг хэрэгсэх, тэдний өмнө хариуцлага хүлээж сурах хэрэгцээ зайлшгүй болсонтой холбоотой. Дуулгавартай иргэний оронд хариуцлагатай иргэн хэрэгтэй болсон байх явдал юм. Энэхүү утгаараа хариуцлага нь америкийн философич Дж.Леддийн "хүмүүс бол үйлдлээ тайлагнадаг, үр дагаварынх нь төлөө хариуцлага хүлээдэг этгээд" гэж хэлсэн нь бараг тодорхойлолт болсон байна. Засаглалын ёс зүйн талыг хариуцлага мөн хэмээн "сонголт хийх чадвараа өөрөө ухамсарлах, байгаа нөхцөлдөө нөлөөлөх", тэрчлэн "өөрийнхөө үйлдэл хийгээд эс үйлдлийн бүх үр дагаварыг бүрэн тооцоход бэлэн байх явдал"[6] гэжээ.

Нийгмийн хариуцлагын асуудал бол ёс суртахууны асуудал болохыг дээрхээс харж болно. Манай зарим судлаачид өрнөдийн эрдэм шинжилгээний зохиол бүтээлд хариуцлагын маш олон янзын дүрсүүд тухайлбал, хувийн, хуулийн, ёс суртахууны, улс төрийн, бүлгийн, иргэний, хүмүүсийн, нийгмийн зэрэг байдгийг олж тэмдэглээд эцсийн бүлэгтээ хариуцлага бол ямарч дүрстэй байлаа гэсэн ёс зүйн ойлголт юм...иймд

[5] Ханс Йонас.Хариуцлагын императив ном.1984. 90-р тал.

[6]Дам ишлэв: К.Митчем.Техникийн философи.УБ.,2007. 93, 95-р тал.

хариуцлагын дүрсүүдийг алийг нь ч авч үзсэн философижсон ёс зүйн асуудал голлоно[7] гэсэн дүгнэлт хийсэн байдаг. Мөн америкийн улс төрийн философич Л.Штраус, улс төрийн сэтгэл судлаач Э.Фромм нарын "хариуцлага" гэдэг үгээр өөр "үүрэг" гэдэг үгийн утгаар сольж ярьдаг болсон тухай санааг үндэс болгож монголын нөхцөлд "хариуцлагатай ажил алба", "хариуцлага хүлээхэд бэлэн" гэсэн үгнүүдийг жишээлж "хэрэв үүрэг, хариуцлага гэдэг үгүүдийг адилтган ойлгоно гэвэл, тэгээд хариуцлагын утгыг үүргээр солино гэвэл дээр хэлсэн "хариуцлагатай ажил алба" гэдэг нь "үүрэгтэй ажил алба" гэсэн монгол хэлэнд байдаггүй утгагүй хэллэг гарч ирнэ, бас "хариуцлага хүлээхэд бэлэн" гэсэн үг нь "үүрэг хүлээхэд бэлэн" гэсэн санаа болчихно, гэтэл энэ хоёр санаа бие биедээ сөрөг утгатай ... Үүрэг хүлээгээд биелүүлээгүйгийн муу үр дагавар нь хариуцлага хүлээх, хариуцлагад унах явдал юм"[8]гэж үүрэг, хариуцлагын хоорондын ялгааг философийн агуулгаар нь заагласан байдаг. Эндээс үзвэл хариуцлага бол зөвхөн хүний л өвөрмөц мэдрэхүй, үйл ажиллагааныхаа үр дүнг хүлээх чадвар гэж хэлж болох нь. Хувь хүн ч бай, нийгэм ч бай хувь заяаныхаа эзэн байх нь хариуцлагын агуулга мөн. Ингэхлээр хариуцлага гэдэг нь хохирол гаргахгүй байх эрмэлзэл бөгөөд хариуцлага хүлээх гэдэг нь гарсан хохиролыг (эд материалын хийгээд оюуны) нөхөх, арилгах явдал өөрөөр хэлбэл хариуцлагын тухай яриа бол эсхүл хохирол учирсан үед, хариуцлага алдсаны уршиг гарсан үед, эсхүл ирээдүйд холбогдсон санаулга болж л гарч ирнэ[9]. Аливаа хариуцлага нь түүнийг хүлээх эзэнтэй байх учиртай. Ингэхлээр хариуцлага ухамсарлагдсан байвал зохино. Хариуцлагаа ухамсарлахгүй үйлдэх нь хариуцлага алдаж буй хэрэг. Ухамсарласан хэрнээ зөрүүлж үйлдвэл бас хариуцлага алдсан хэрэг. Ийм учир энэ бүхнийг бичмэл хууль болон ёс суртахууны хуулиар зохицуулдаг нийтлэг жишгийг хүн төрөлхтөн бий болгожээ. Энэхүү зохицуулалт нь зөвхөн нийт нийгмийн шинжтэй байх агаад эндээс нийгмийн хариуцлага гэсэн ойлголт гарч буй. Улс төрийг нийгмийн хариуцлагатай холбоно гэдэг нь нийгмийн хариуцлагын ойлголтыг ёс суртахуунтай холбож үзэхээс өөрөөр байж таарахгүй, мөн чанараараа улс төр бүхэлдээ "хариуцлага" гэсэн утга санааг тээж байдагт гол утга учир нь оршино. Нэг үгээр хэлбэл, улс төр нь алдаа гаргахгүй, нийтийн сайн сайхны төлөө байх эрмэлзэлтэй бол хариуцлага нь хохирол гаргахгүй байх, ирээдүйд холбогдсон үр дүнг урьдчилж харах чадварын эрмэлзэл юм. Энэ утгаараа улс төр бол өөрөө нийгмийн

[7] Б. Даш-Ёндон. Улс төр ба нийгмийн хариуцлага. Эрдмийн ертөнц.УБ.,2009. 9-14-р тал.
[8] Мөн тэнд. 14-р тал.
[9] Мөн тэнд. 11-р тал.

хариуцлага мөн. Улс төр хэмээгчийн хариуцлага нь нийтийн сайн сайхныг эсхүл бий болгож, эсхүл барьж тогтоож, эсхүл улам лавшруулж байхад оршдог ажээ. Нийгмийн хариуцлагын субъект нь нийгэм өөрөө болж таарч байна (тэхдээ нийгэм бол "ерөөсөө нийгэм" гэдгээрээ хариуцлага хүлээж чадахгүй субъект-Б.Д).нийгэм нь хариуцлагыг төр засаг, иргэний нийгмийн байгууллагаар дамжуулж хүлээнэ. Энэ нь хариуцлагыг нийгмийн өмнөөс, нийгмийг төлөөлж улс төр хүлээнэ гэсэн үг. Чухам үүний учир улс төр байж байгаа юм[10]. Нөгөө талаар засаглалын жинхэнэ субьект нь төр, төрийн байгууллагууд, улс төрийн дээдэс, хошуучлагчид, улс төрийн нам. Тэхлээр эрх мэдэлтэн л засаглана, тиймээс тэдэнд ёс суртахууны шаардлага тавьж, ёс суртахууны хариуцлага тулгах нь гарцаагүй хэрэгтэй.[11] Төрийн хүч чадамж хариуцлагын тэнцвэрийг хангасан нөхцөлд л тогтвортой байдаг. Тиймээс улс төрийн институцүүдийн зохион байгуулалтын бүтэц иргэдийнхээ бүтэцтэй тэнцвэртэй холбоонд оршиж байх ёстой. Улс төрд засаглалын обьект болсон хувь хүн, бүлэг, олон түмний оролцоо чухал нөлөөтэй тэд гол оролцон тоглогчид болж байх учиртай. Эдийн засагт ашиг гол байдаг бол улс төрд түүнийг тооцохын сацуу нийтлэг хүртээмжтэй зүйл байх улс нийгэм, эх орон, ард түмний жинхэнэ эрх ашгийг урьдал болгож илүүд онцлон үзэх ёстой. Олон түмний улс төрийн ухамсар, улс төрийн мэдрэмж нарийсах тусам сайхан амлалт өгдөг улс төрчдөд хууртагдаж, тэднийг эсхүл сохроор даган баясах, эсхүл дургүйцэж бухимдах нь багасна. Иргэний нийгмийн байгууллагууд төлөвшиж, олон түмний хүсэл зоригийн илэрхийлэл байхын хэрээр иргэд улс төрийг ухамсарлаж ойлгохыг хичээдэг. Олон түмэн зохиомлоор улс төржих нь багасаж, хаана шударга ёс алдагдаж байгаа болон хаана шударга ёс, ил тод байдал хэрэгжиж буйг мэдэрдэг юм. Улс төр бол тодорхой зорилгыг мөрдөж байгаа явдал, чин шударга улс төр бол чин шударга зорилгод чиглэсэн чин шударга эрмэлзэл юм.

Чин шударга ба бохир зорилгын хоорондын хариуцлагын болон тодорхой ялгааг улс төр л бий болгодог талаар Л. Штраус, М.Вебер, К. Поппер нарын эрдэмтэд тэмдэглэсэн байдаг. Тухайлбал, К.Поппер: "Ёс суртахууныг улс төржүүлэх бус, харин улс төрийг ёс суртахуунжуулах нь нэн чухал, бид үүнийг хүсэж байна"[12] гэж бичсэн байхад М. Вебер: "Улс төрийн "төлөө" амьдарч байгаа хүн "үүнээс амьдралаа бүтээж" байгаа бөгөөд хэрэгжүүлж буй засгийн эрхийг барьж байгаадаа сэтгэл ханаж байдаг, эсвэл "үйл хэрэг"-т хүчин зүтгэж байгаагаа ухамсарласнаас өөрийн

[10] Мөн тэнд,13-р тал
[11] Б.Даш-Ёндон. Цаг үе:сэтгэл бодрол,философи.УБ.,2012,79-р тал
[12] К.Поппер. Нээлттэй нийгэм, түүний дайснууд. УБ., 2006.

үнэ хүндийн мэдрэмж болон дотоод түвшин байдлаа олж авч улмаар амьдралаа утгатай болгодог гэсэн үг”[13] гэжээ. Ингэхлээр, нийгэм зөвхөн улс төрөөр дамжуулж өөртөө хариуцлага хүлээх ба улс төр цэвэр байхыг шаардах нь нийгмийн өөрийнх нь хариуцлагын асуудал болж байна.

Улс төрийг хүн эрхэлж байдаг тул улс төрийн хариуцлагыг хүн л хүлээх учиртай ба сайныг ч хийх, саарыг ч хийхийн мэдэл улс төрчдийн гарт байдаг байна. Иймд улс төрчдийн ёс суртахууны, хариуцлагын ухамсрын асуудал гарцаагүй тавигдаж байдаг.

Улс төрчид бол сэтгэл зүрхнээсээ ажил албаа хариуцлагатай гүйцэтгэж байна гэмээж нь нийгмийн өмнө хүлээсэн үүргээ гүн ухаарна гэсэн үг. Хариуцлагын ийм мэдрэмжгүй хүн улс төрд орж ирвэл улс төр бохирдоно. Улс төрд шинжлэх ухаанаасаа илүү ёс суртахуун нөлөөлнө. Улс төрийг зах зээлд оруулж хувийн ашиг завшааныг хөөвөл улс төр бохир болно гэсэн үг.

Төрд хариуцлага хүлээж алба хашдаг түшмэдүүдэд тавигдах шаардлагыг “өөртөө ба өөр бусдад чи хүн гэж харилцахдаа түүнийгээ зорилго гэж харилц, харин түүнд хэрэгсэл гэж хэзээ ч бүү харилц”[14] гэж И.Кантын илэрхийлсэн нь тун ач холбогдолтой юм.

М.Вебер “Улс төр бол мэргэшил” бүтээлдээ: Ёс зүйн талаар баримжаалсан аливаа үйлдлийг “үнэмшлийн ёс зүй” ба “хариуцлагын ёс зүй”-д хамааруулан ангилан үзэж...үнэмшлийн ёс зүйг баримтлагч хүн нийгмийн шударга бусыг эсэргүүцсэн, хүний эрх, ардчиллын төлөө тэмцлийн дөл мэт зүтгэдэг тэрхүү үнэмшлийн дөлийг унтраахгүй байх хариуцлагатайгаа мэдэж байх нь түүний зорилго байдаг. Харин хариуцлагын ёс зүй баримтлагч нь хүний дутагдлыг хэзээд харгалзан үздэг. Ингэхлээр хариуцлагын ёс зүй нь чухамдаа улс төрийн ёс зүйн илрэл, үнэмшлийн ёс зүй нь хувийн буюу үнэмлэхүй ёс суртахууны илрэл мөн ажгуу. Дээрхээс дүгнэлт хийх гэж оролдвол хариуцлагын ёс зүй нь түүхэн тодорхой нөхцөл байдлыг бодитой харгалзан үзсэний үндсэн дээр тогтоно. Хариуцлагатай улс төрч тавьж буй зорилт, арга хэрэгслээ бодит байдалд тохируулан ухаалгаар хэрэгжүүлэх чадварыг эзэмшсэн байх, чингэхдээ ашиг сонирхлыг нь төлөөлж буй хүмүүсийг ч, өөрийгөө ч хуурах гэж оролдохгүй байх нь хамгийн чухал. Харин “үнэмшлийн ёс зүйгээр” үйлдэгч

[13] Вебер.М.Улс төр бол мэргэшил мөн. Шинжлэх ухаан бол мэргэшил мөн. УБ., 2000. 19-р тал
[14] Дам ишлэв: Э.А. Поздняков. Улс төрийн философи. УБ.,2005. 151-р тал

хүн амьдралын бодит нөхцлийг харгалзахгүй чигээрээ зүтгэдэг байна. Түүний хувьд тэр нөхцөл нь хувийн үнэмшлээс гарсан жолоогүй худал амлалт өгөх (хийхийг хүссэн зүйл нь бодит байдалд тохирох нөхцөл байхгүй учир биелшгүй), өөрийг дөвийлгөх, орчны хүмүүсийг үл биелэх төлөвлөгөөгөөр гайхуулж хошгоруулах, баатарлаг дүр исгэх зэрэг болно. М Вебер бичихдээ: "Ухамсарлагдсан үйлдэл бол хамгийн "оюунлиг" байдаг өөрөөр хэлбэл үйлдэгч бодгаль тод ухамсарласан зорилгод хүрэхэд тохиромжтой гэж үзсэн хэрэгслүүдийг хэрэглэж байгаа үйлдэл байдаг"[15]. Ийм үйлдлийг тэрээр зорилгот ухамсартай үйлдэл хэмээн нэрлэсэн байдаг.

Харамсалтай нь манай нийгэмд өөрт "ашигтай" бүхэнд гүйж хүрч, газар хэрэн, дуулиантай бүхэнд үзэгдэж олонд өгөөмөр, зовнин бүтээгчийн дүр исгэн сүрийг бадруулагчид олширлоо. Үүнийг л "шоу менежер" буюу жүжиг зохион байгуулагч гэж шоглосон бололтой Тийм хүмүүс угтаа ажлаа биш ашгаа, манийгаа биш маргааш сонгогдохоо бодно[16]. Иймд улс төрийг "сэтгэлийн хөөрөлтэй" улс төрийн хорхойтнууд, улс төрийн тайзан дээр үе үе "жүжиг" найруулагчид хийдэггүй болох нь тодорхой юм. Хариуцлагын үнэ цэнэ нь дундарсан хөөрөгсөд энэ ойлголтод хамрагдах нь тодорхой юм. Хэрүүл маргаан дэгдээхээс авахуулаад уул овоо тахихаас өгсүүлээд байшин барилгын шавыг тавих ёслолд ч улс төрчид оролцож лам нараар буян хишгийн ном хуруулдаг заншил тогтож байгаа нь улс төрийн ухамсрыг сэвтүүлж байна.

Төр нь хариуцлагатай бас иргэн нь эрх, эрх чөлөөгөө эдлэхийн хамт нийгмийн эрх ашгийн өмнө эрх тэгш хариуцлага хүлээдэг байх явдал иргэний ардчилсан нийгмийн гол шинж мөн. Ардчиллын агуулгын энэ тал нь хувь хүн бүрийн эрх чөлөө, тэгш ёсны гарааны эхлэл эдийн засаг, нийгэм, улс төр, соёлын нөхцлүүдээр ижил байх явдлыг гол болгож шударга ёс, хамт нийтийн сайн сайхан байдлыг хэрэгжүүлж, баталгаажуулахыг илэрхийлдэг бол ардчиллын гол үр дүн хөгжил, дэвшлийн хүрсэн төвшин, иргэн бүрд оногдох эд өлгийн болон оюуны соёлын хүртээмж, хариуцлагын үзүүлэлтээр тодорхойлогддог байна. Америкийн улс төр судлаач Г.Лассуэлл "улс төрийн тохитой ухаан" хэмээх нэр томъёог хэрэглэхдээ: улс төрийн бодлоготнууд улс төрийн аливаа шийдвэр хэлэлцэж гаргахдаа нийгмийн өмнө хүлээсэн хариуцлагаа мартах ёсгүй гэдэгт хандуулж хэлсэн байдаг. Тэрбээр улс төр гэж юу вэ? гэсэн асуулт тавиад "хэн, юуг, хэзээ, хэрхэн, яаж олж авч байна вэ? гэдэгт хариулт өгөх явдал мөн хэмээжээ.

[15] Социологийг үндэслэгч суутнууд.УБ., 2006, 201-р тал.
[16] Б.Чимид.Өнөөгийн улс төр хуульчийн нүдээр.УБ.,2006. 134-р тал.

Ингэхлээр эрх зүй, хууль ёсоо дээдэлсэн хариуцлагатай төр, олон түмний дуу хоолой болсон хүчтэй нөлөө үзүүлдэг иргэний нийгмийн оролцоо, зөв шударга хууль ёс, өндөр ёс зүй, ухамсар, соёлтой жинхэнэ монгол хүн дээрх асуултад хариу өгөх чадвартай. Эцэт нь тэмдэглэхэд өндөр ёс зүйтэй хариуцлагын ухамсар улс төрийн хошуучлагчдад ч, олон нийтэд ч зайлшгүй. Иймээс хариуцлагын ухамсар социализмын үед нэг намын туйлширсан үзэл суртлаар зангидаг байсан бол эдүгээ үндэсний ардчилсан үзэл санаа, олон ургальч үзэлд суурилсан хамтын хариуцлагын ухамсраар орлогдож байна. Энэ бол улс төр, хариуцлагын ухамсар хоёр холбогдох гол шижим мөн.

Ардчилалд цор ганц загвар байдаггүйн адил үндэсний ардчилсан үзэл санаанд тулгуурласан улс төрийн ухамсар заавал тийм ийм байх ёстой гэсэн хатуу жор журамд хашигдах ёсгүй нь мэдээж хэрэг. Энд үндсэн зарчим гэмээр ганц л зүйл байх болно. Тэр нь монголын үндэсний язгуур эрх ашигт нийцсэн олон ургальч улс төрийн ухамсрыг хэвшүүлэх ёстой. Өнөө үед нийгмийн хөгжилд субъектив хүчин зүйлийн роль өсч байгаатай холбогдож улс төрийн ухамсрын агентуудын төр, нийгмийн өмнө гүйцэтгэх үүрэг, хүлээх хариуцлага өндөрсөж байна. Энд юуны өмнө төр болон иргэний нийгмийн байгууллагууд, түүний институцүүдийн үйл ажиллагаа ба хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл голлох байр суурь эзлэх нь тодорхой билээ.

Ном зүй

1.Я. Цэвэл. Монгол хэлний тайлбар толь.УБ., 1976..
2. К.Митчем. Техникийн философи.УБ., 2007.
3.Социологийг үндэслэгч суутнууд.УБ., 2006,
4. Б.Чимид.Өнөөгийн улс төр хуульчийн нүдээр.УБ.,2006.
5. Э.А. Поздняков. Улс төрийн философи. УБ.,2005.
6. Б.Даш-Ёндон. Цаг үе:сэтгэл бодрол,философи.УБ.,2012
7. К.Поппер. Нээлттэй нийгэм, түүний дайснууд. УБ., 2006.
8. М. Вебер.Улс төр бол мэргэшил мөн. Шинжлэх ухаан бол мэргэшил мөн. УБ., 2000.
9. Ханс Йонас.Хариуцлагын императив ном.УБ.,1984.
10. Б.Даш-Ёндон. Улс төр ба нийгмийн хариуцлага. Эрдмийн ертөнц.УБ.,2009.

A REFLECTION ON THE SENSE OF RESPONSIBILITY

Abstract: This article examines the crucial role of responsibility, along with responsibility consciousness and responsibility culture, in embedding the principle of justice—a core democratic value—within society. These dimensions of responsibility are significant not only for state institutions at all levels and the public officials who serve within them, but also for citizens' participation in public life and their engagement in social processes.

The analysis highlights that the interrelation between political duty and social responsibility constitutes a fundamental basis for strengthening the moral foundations of democratic governance.

Key words: responsibility, responsibility consciousness, responsibility culture, types of morality, political duty, interrelation of social responsibility